

FUNDAȚIA CULTURALĂ REGALĂ “PRINCIPELE CAROL” (1921-1940)

DRAGOȘ PETRESCU

Epoca contemporană a prezentat, în istoria țării noastre, câteva trăsături caracteristice care s-au încadrat în evoluția firească a societății omenești. S-a încercat și s-a reușit, în bună măsură, să se continue specificul nostru național în acest domeniu și, în același timp, să se aducă elemente noi, de concepție occidentală, în viața spirituală, fapt care a permis plasarea României alături de țările dezvoltate din punct de vedere cultural.

Acest concept, parte integrantă a societății, a putut fi promovat în condițiile în care întreaga suflare românească se îndrepta cu pași mari către o perioadă istorică superioară din punct de vedere calitativ. Din Occidentul european au fost preluate multe elemente pozitive, capabile să înnoiască societatea și mentalitatea noastră. Trimiterea la studii în țările dezvoltate a tinerilor intelectuali și intrarea acestora în contact cu modul de viață occidental și cu personalități progresiste din diferite domenii, apoi întoarcerea acestor tineri în țară și promovarea lor în funcții de răspundere, au permis introducerea unor legi moderne pentru epoca respectivă, precum și dezvoltarea României din punct de vedere economic. Constituția din 1923 constituie cel mai bun exemplu de progres pe plan social pentru demonstrarea ideilor expuse mai sus.

Neîngrădirea ideilor intelectualilor, circulația acestor idei și bunăstarea materială au făcut ca țara noastră să străbată cea mai înfloritoare perioadă a ei din punct de vedere spiritual. Nu trebuie neglijată susținerea statului, a familiei regale și a magnatilor în realizarea acestor obiective, ca și dorința multor cetățeni români de a contribui cu ceva pe tărâm cultural. Larga disponibilitate a dascălilor de a întreprinde diferite acțiuni specifice domeniilor lor s-a materializat prin creșterea semnificativă a știutorilor de carte de la 39,3% în 1912 la 55,8% în 1930, cifre valabile pentru Vechiul Regat, media națională în 1930 fiind de 57% (8.213.000 de oameni)¹.

Prin încurajarea asociațiilor și societăților culturale, statul român a urmărit păstrarea specificului național, cultivarea limbii române și lărgirea orizontului spiritual la nivelul întregii societăți. Acest fapt nu ar fi fost posibil fără un sistem juridic modern, ușor de pus în practică, nesofisticat și conceput să ajute inițiativa. **Legea persoanelor juridice**, adoptată la 6 februarie 1924, cuprindea un capitol special care reglementa, în sens pozitiv, modul de întemeiere, funcționare și desființare a fundațiilor. Astfel, se specifica faptul că acestea constituie un patrimoniu pentru realizarea “unui scop ideal, de interes obștesc” (Art. 66), dobândesc personalitate juridică în anumite condiții (Art. 68), “trebuie să aibă organe de direcțiune, administrație și de control” (Art. 73)². În acest cadru au activat și fundațiile culturale care, în perioada interbelică, au fost destul de numeroase, dovadă că au beneficiat de multiple avantaje. Monarhii români au dorit să înființeze și ei astfel de instituții, ce aveau rolul de a ridica nivelul spiritual la scara întregii țări.

Prima **Fundație Culturală Regală** a fost întemeiată de Carol I în 1891 și i-a purtat numele; ea își propunea să susțină “faptele de cultură” și se adresa în special studențimii. La

¹ **Enciclopedia României**, vol. I, București, 1938, p. 142.

² **Legea persoanelor juridice**, în *Monitorul Oficial*, 6 februarie 1924, p. 1105-1106.

rândul său, Ferdinand I a pus bazele Fundației Culturale “Principele Carol”, la 12 august 1921, printr-o lege publicată în *Monitorul Oficial* și votată în prealabil de Corpurile Legiuitoare. Scopul instituției era același cu cel menționat mai sus și anume “ajutarea, susținerea și crearea faptelor de cultură” (Art. 1). Ea beneficia de scutirea taxelor telegrafo-poștale, telefonice, de timbru și de înregistrare, precum și absolvirea de la plata impozitelor către Stat, județ și comună (Art. 3 și 4). S-a adoptat un statut ce includea scopul, fondurile și administrația instituției, ultimul capitol fiind rezervat dispozițiilor finale, care prevedeau publicarea bilanțului în mod periodic, anual³.

Fondurile proveneau din subvenții, donații, legate și de la veniturile produse de filmele culturale ale Fundației. Conducerea era asigurată de un director numit de principele moștenitor, viitorul rege Carol al II-lea, director care purta întreaga răspundere a administrării⁴. În 1922 a fost adoptată o lege menită să completeze aceste prevederi și care stipula într-un articol că Fundația avea dreptul să primească câte un exemplar din toate publicațiile apărute în țară, asemeni Academiei Române, Universităților din Iași și Cluj și Fundației Universitare “Carol I”⁵. În Statutul anexat se sublinia că administrația cuprindea direcții, servicii și birouri, iar organizațiile culturale și întreprinderile economice din subordine erau recunoscute ca secțiuni doar cu aprobarea principelui Carol. Conducerea era stabilită de prințul moștenitor, în timp ce ceilalți funcționari erau numiți de directorul general⁶.

O lege importantă, emisă la 23 octombrie 1923, stabilea înființarea în fiecare sat a unui sau a mai multor cămine culturale sub egida Fundației, în funcție de posibilitățile materiale, “pentru educația și cultura poporului”, iar în orașe, căminele corespundeau despărțimintelor parohiale⁷. Trei ani mai târziu, în *Ordinul circular al Ministerului Agriculturii și Domeniilor, Casa Centrală a Împroprietăririi Nr. 23231*, din 8 iunie 1926 se preciza că “în nici o localitate să nu lipsească terenurile necesare construirii căminelor culturale ale Fundației”, cât și cele pentru Casele naționale ale ASTREI și se cerea ca acestea să fie alăturate, în limita posibilităților⁸. Se urmărea, în acest mod, o strângere a legăturilor dintre cele două instituții, așa încât să nu existe nici un fel de rivalitate între membrii lor.

Căminul cultural trebuia să aibă în componență o bibliotecă, o “casă de citire” (sală de lectură), un muzeu local, un depozit pentru cărți și diferite publicații, o baie publică și spații de păstrare a medicamentelor. Scopul înființării căminului era să cultive spiritul tradițional, să promoveze educația, practica sanitară și economică⁹. În acest sens, principele Carol sublinia, într-o cuvântare din 1921: “Instituțiile întemeiate de mine – Fundația Culturală “Principele Carol”, Casa Culturii Poporului și Muzeul Renașterii – s-au creat pentru o limpezire a vieții

³ Lege [referitoare la Fundația Culturală “Principele Carol”], în *Monitorul Oficial*, nr. 104, 12 august 1921, p. 2684-2685.

⁴ Ibidem.

⁵ Lege pentru modificarea legii publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 72/1921, în *Monitorul Oficial*, 25 mai 1922, p. 1891.

⁶ Ibidem.

⁷ Lege pentru înființarea Fundației Culturale “Principele Carol”, în *Monitorul Oficial*, 23 octombrie 1923, p. 8298.

⁸ Ordinul Circular al Ministerului Agriculturii și Domeniilor, în *Transilvania*, nr. 7-8, 1926, p. 327.

⁹ Lege pentru înființarea Fundației Culturale “Principele Carol”..., p. 8298-8299.

românești, pentru sporirea conștiinței acestui neam, pentru o viață mai bună, mai frumoasă și mai dreaptă, pentru o superioară cugetare obștească”¹⁰.

Se urmărea, de asemenea, sărbătorirea sau comemorarea principalelor evenimente care au avut loc în trecutul zbuciumat al poporului nostru. De exemplu, pentru marea zi de 24 ianuarie, în anul 1939, Fundația a trimis o circulară tuturor căminelor culturale din subordine, din care cităm: "Fiecare cămin cultural va proceda la organizarea sărbătorii. În mai multe ședințe pregătitoare – împreună cu toate personalitățile, instituțiile și autoritățile locale – vor face programul zilei, un program demn, un program viu. Căminele vor organiza șezători culturale cu poporul, cu care prilej se va explica trecutul nostru istoric plin de jertfe, făcând apel la unirea tuturor, pentru a consolida prin fiecare zi, un viitor strălucit pentru urmașii noștri”¹¹. În cazul în care în localitatea respectivă nu funcționa un astfel de lăcaș, se recomanda ținerea sărbătorii în cadrul unei școli, sub conducerea directorului acesteia. De multe ori Fundația colabora cu alte instituții culturale, pentru organizarea unor momente festive. La 25 aprilie 1937 a fost comemorat, la Focșani, Petre Liciu, "acela dintre artiști care a ridicat pe culmi scena românească". La acest eveniment au participat membrii de vază ai Fundației și ai Ligii Culturale: Nicolae Iorga (președintele Ligii), Vasile Stănescu (prefectul județului și președintele Secției Focșani a Fundației) ș.a.¹².

Fondurile căminelor proveneau din subvenții, donații, legate, cotizațiile membrilor, colecte făcute cu prilejul sărbătorilor, precum și din veniturile întreprinderilor economice proprii. Există o rigurozitate în administrarea fondurilor, ținerea registrelor și conturile de gestiune, acestea din urmă fiind verificate de către cenzori sau delegații Fundației. Fiecare cămin avea sigiliu propriu, iar fiecare membru al său o legitimație, care se reînnoia anual. O dată la trei luni se trimitea la centru un raport scris despre activitățile desfășurate¹³.

În timpul regimului autoritar al lui Carol al II-lea s-a încercat o concentrare a manifestărilor asociațiilor culturale, după un plan bine stabilit la nivel național și întărit printr-o serie de legi ce erau caracteristice vremii respective. În acest sens, a fost emis **Ordinul Circular Nr. 79 din 15 februarie 1939**, care completa Art. 15 din **Legea Serviciului Social**, și care stipula că toate cucerile culturale ale ASTREI se transformă în cămine culturale, care își unesc activitatea cu cele ale Fundației "Principele Carol", așa încât, în fiecare localitate rurală sau comună să existe un singur așezământ de acest fel¹⁴. De altfel, colaborarea între cele două instituții exista de mult, Vasile Goldiș, președintele ASTREI, propunând la Adunarea Generală de la Timișoara, din 28-29 august 1923, federalizarea societăților culturale din întreaga țară, inițiativă reînnoită patru ani mai târziu, însă neconcretizată¹⁵.

Au existat numeroase cazuri în care conducerea unui cămin cultural a cerut afilierea la Fundația "Principele Carol", așa cum s-a întâmplat în 1937 la Adjud, unde Comitetul director

¹⁰ Cuvântarea M.S.R. Carol, *Principele României*, în *Cuvântul*, nr. 2-4, anul I, 15 dec. 1921-15 ian. 1922, p. 49-50.

¹¹ Căminele Culturale vor sărbători ziua de 24 Ianuarie, în *Universul*, nr. 14, 16 ianuarie 1939, p. 3.

¹² Viața culturală la Focșani, în *Universul*, nr. 117, 28 aprilie 1937, p. 12.

¹³ Lege pentru înființarea Fundației Culturale "Principele Carol"..., p. 8299.

¹⁴ Ordinul circular nr. 79 din 15 februarie 1939, în *Buletinul ASTRA. Sfântul Gheorghe*, I-II-III, 1939, p. 18-20.

¹⁵ Vasile Goldiș, *Raportul general*, în *Transilvania*, nr. 8-10, 1923, p. 574.

al Căminului **"Mihai Eminescu"** a luat această inițiativă, iar, pentru încurajare, acad. Nicolae Iorga a donat 100 de volume bibliotecii locale¹⁶.

Revenind la problema organizării Fundației, amintim că la 21 aprilie 1927 a fost votată o lege care modifica modul de conducere al acestei instituții. Astfel, în frunte se afla o Eforie alcătuită dintr-un reprezentant al Casei Regale, unul al Casei Princiare și doi academicieni. Toți aceștia erau numiți de monarh. Fundația era administrată de un director general, care semna toate actele necesare și putea face împrumuturi la bancă pentru investiții, director numit de efori. În plus, aceștia din urmă aveau dreptul să acorde burse și premii¹⁷.

Un pas important în crearea unității dintre fundațiile culturale înființate de Casa Regală, a fost făcut la 14 aprilie 1933, când s-a pus bazele Uniunii Fundațiilor Culturale Regale, care avea în componență Fundația Universitară **"Carol I"** din București, Fundația Culturală **"Principele Carol"**, Fundația **"Regele Ferdinand I"** din Iași, Institutul de Cercetări Științifice și Experimentale din Cluj, Fundația pentru Literatură și Artă **"Regele Carol II"** și Filarmonica din București.

Această lege a fost completată de un **Regulament**, publicat la 31 decembrie 1938 în *Monitorul Oficial*. Uniunea avea rolul să coordoneze și să supravegheze activitatea fundațiilor pe care le avea în componență și era condusă de regele Carol al II-lea, fiind ajutat de **Consiliul Superior al Fundațiilor Culturale Regale ale României** și de un secretar general. Regele numea și revoca pe toți funcționarii superiori ai instituției¹⁸.

Un mod particular de organizare internă a Fundației **"Principele Carol"** a fost Regionala, care grupa căminele culturale și alte așezăminte din mai multe județe învecinate. La începutul lunii martie a anului 1937 a fost întemeiată Regionala Moldova, ce avea în componență 13 județe și în frunte pe Mitropolitul Nicodim (președinte activ) și prof.univ. Mihai David (director)¹⁹.

În 1937 a apărut la București **Micul Îndrumător al muncii culturale la sate**, sub egida acestei Fundații și care își propunea să promoveze o politică socială, economică și culturală în mediul rural, conformă cu realitățile României de atunci și capabilă să îmbine tradiționalul cu modernul. Pe prima pagină apăreau ca motto cuvintele lui Carol al II-lea către echipele studențești care plecau în misiune la țară: "Când veți ajunge acolo, duceți satelor acestora toată dragostea Mea și tot sufletul Meu. Sper că dragostea și sufletul pe care-l am pentru țară și țăranii noștri vor putea să radieze în sufletul și dragostea pe care le veți pune în munca pe care vi-o cer".

Era prezentată doctrina Fundației, care s-a regăsit în manifestările sale:

"1) Satele au drept la cultură.

2) Satele nu trebuie să fie "culturalizate", ci ajutate și îndrumate să-și creeze singure o cultură"²⁰. Se urmărea să se păstreze datinile și obiceiurile locale și, dacă era posibil, să fie coopțați în activitatea obștească toți locuitorii satului. În continuare se dădea o definiție a acestei Fundații și se prezenta modul de acțiune al ei, și anume se arăta că ea era "o centrală de îndrumare și control administrativ" a tuturor căminelor culturale din țară, pe care le ajută în munca lor. Căminele culturale primeau o nouă organizare în patru mari secțiuni:

¹⁶ Starea generală și culturală a localității și regiunii Adjud, în *Universul*, nr. 121, 2 mai 1937, p. 26.

¹⁷ Statut pentru funcționarea căminelor culturale, în *Monitorul Oficial*, nr. 12, 16 ianuarie 1937, p. 362.

¹⁸ Regulament pentru aplicarea Legii Uniunii Federațiilor Culturale Regale, în *Monitorul Oficial*, 31 decembrie 1938, p. 6308.

¹⁹ Solemnitatea de la ateneul "Tătărași", din Iași, în *Universul*, an. 54, nr. 76, 18 martie 1937, p. 5.

²⁰ **Micul Îndrumător al muncii culturale la sate**, București, 1937, p. 5.

- I – Cultura sănătății;
- II – Cultura muncii;
- III – Cultura sufletului;
- IV – Cultura minții²¹

Cu toate acestea se ținea cont de posibilitățile existente în fiecare sat și acest regulament era adaptat la nevoile stringente ale populației locale. Acest lucru a fost subliniat de Dimitrie Gusti în 1938: "Metoda noastră este cuprinsă în două adevăruri tot atât de simple: cunoașterea directă pe teren a realității țărănești și, numai rezemată pe ea, acțiunea directă de învioreare și de îmbunătățire, prin deșteptarea puterilor proprii ale satului [...] Fundația Culturală "Principele Carol" a creat o doctrină, o metodă și un organ de lucru pentru ridicarea țăranului, care în cei patru ani din urmă au putut fi puse, cu prisosință, la încercare"²². Între anii 1934-1938, în cadrul acestei instituții s-au rostit 4.052 de conferințe, s-au organizat 287 școli serale pentru săteni și au avut loc 456 reprezentanții teatrale²³

Echipele regale studențești au făcut parte din planurile Fundației "Principele Carol" și ale Serviciului Social Român de a ridica satul românesc prin intermediul specialiștilor. De altfel, Dimitrie Gusti (directorul Serviciului) a preconizat transformarea celor 15.200 de sate românești existente în 1935 într-un răstimp de patru ani, prin intermediul echipelor studențești și a căminelor culturale: "operă imensă care reclamă mobilizarea tuturor forțelor și tuturor voințelor de îndreptare"²⁴. Echipa avea în componență trei categorii de membri: studenți, tehnicieni și membri cooptați în echipă. Numărul acestor formațiuni a crescut continuu, de la 12 în primul an (1934), la 25 în următorul, apoi 48 de echipe în 1936, iar în 1937 numărul lor a devenit 75.

În cadrul acestei instituții a luat ființă teatrul "Muncă și voie bună", întemeiat în 1939 și condus de cunoscutul dramaturg Victor Ion Popa. În program erau 12 piese scrise de autori români și străini, piese ce urmau să fie prezentate în timpul turneelor efectuate în țară²⁵

Printre realizările importante ale Fundațiilor Regale s-a numărat și Muzeul Satului din București, înființat în 1936, după ce au existat mai multe inițiative în anii precedenți. Timp de două luni au lucrat pe acest șantier meșteri veniți din toate colțurile țării, precum și echipele regale studențești, ce și-au sacrificat timpul liber în mod voluntar. Muzeul a fost inaugurat cu ocazia împlinirii a 70 de ani de când Carol I a intrat în capitală, în cadrul expoziției **Luna Bucureștilor** (10 mai 1936). Interesant de remarcat este faptul că în casele țărănești au fost aduși localnici ce prezentau vizitatorilor portul popular al regiunii respective, precum și câteva dintre ocupațiile tradiționale²⁶.

Am analizat în această expunere doar o parte din frumoasele realizări ale Fundației **Culturale "Principele Carol"**, instituție care a fost concepută drept model pentru alte societăți și asociații cu același profil. În concluzie, se poate afirma că efervescența culturală care s-a manifestat în perioada interbelică a avut un impact extraordinar asupra românilor din toate categoriile sociale și a creat, pentru mulți oameni, speranța într-un viitor mai bun. Referindu-se la subiectul acestei lucrări, Dimitrie Gusti remarcă într-un discurs: "Străbătând în toate părțile țării, de la granița de Câmpie a Banatului, până la satele de pe malurile Nistrului și din plaiurile

²¹ Ibidem, p. 6-7.

²² Fundația Culturală Regală "Principele Carol" (1934-1938), București, 1938, p. XII.

²³ Ibidem, p. XXXVI.

²⁴ Dimitrie Gusti, **Organizarea culturii**, în *Curentul*, nr. 2627, 29 mai 1935, p. 2.

²⁵ **Micul îndrumător**..., p. 13.

²⁶ Vezi Dragoș Petrescu, **Cum a fost creat Muzeul Satului**, în *Ateneu*, Bacău, an. 37, nr. 9, 2000.

descălecării lui Dragoș până printre așezările de coloniști ale Dobrogii Noi, **Fundația Culturală “Principele Carol”** s-a făcut pretutindeni cunoscută în mijlocul țărânimii și este pretutindeni chemată”²⁷

La Fondation culturelle régle “Le Prince Carol” Résumé

Cette institution a été fondée par le roi Ferdinand I en 12 août 1921 et a reçu le nom du futur souverain Carol II. Tournée sur le patronage du prince Carol II, la Fondation a déroulé une prodigieuse activité culturelle pendant 1921-1940, après laquelle, grâce aux événements politiques, entre dans une période moins favorable.

²⁷ **Fundația Culturală Regală “Principele Carol” (1934-1938)**, p. IX-X.